

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ ВІННИЦЬКОГО РЕГІОНУ В АСПЕКТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

¹Вінницький національний технічний університет

Здоров'я населення, як одна з основних складових людського капіталу, виступає базою соціально-економічного розвитку через його взаємозв'язок із соціально-економічними характеристиками життєдіяльності громадян. Це найважливіша властивість, без збереження і відтворення якої населення не може реалізувати свої потенційні можливості в економічній й інших сферах людської активності та високу якість життя.

Метою статті є дослідження проблеми людського капіталу здоров'я населення Вінницької області та здійснення SWOT-аналізу регіону в аспекті формування доктрини її збалансованого розвитку.

Актуалізовано проблему збереження людського капіталу здоров'я громадян України. Обґрунтовано необхідність підвищення рівня людського капіталу здоров'я в аспекті сталого розвитку. Систематизовано загрози для соціально-економічного розвитку України за підсумками проведення круглого столу «Від України 2030 до регіональних стратегій», що відбувся на базі Вінницького національного технічного університету. Проаналізовано механізми збалансованого розвитку, які можуть бути використані для побудови ефективної відповідної стратегії збалансованого розвитку Вінницького регіону. Здійснено аналіз оцінки значення індексу здоров'я для України, зокрема Вінницької області. З'ясовано, що в системі формування людського капіталу здоров'я населення Вінниччини має бути така важлива складова, як мотивація громадян до самозбереження здоров'я. Здійснено аналіз сильних, слабких сторін та можливостей і загроз регіону в аспекті передумов розвитку людського капіталу здоров'я населення Вінниччини в межах реалізації Доктрини збалансованого розвитку. Запропоновано рекомендації та пропозиції щодо формування передумов розвитку капіталу здоров'я регіону.

Ключові слова: регіональна стратегія збалансованого розвитку, індекс здоров'я, людський капітал здоров'я, SWOT-аналіз регіону, самозбереження здоров'я.

Вступ

Здоров'я населення, як одна з найважливіших складових людського капіталу, виступає базою соціально-економічного розвитку через його взаємозв'язок із соціально-економічними характеристиками життєдіяльності громадян. Воно є тією найголовнішою властивістю, без збереження і відтворення якої населення не може реалізувати свої потенційні можливості в економічній й інших сферах людської активності та високу якість життя [1, с. 67]. На жаль, людський капітал українців нині стрімко знецінюється, зокрема через високий рівень передчасної смертності, особливо чоловіків, що спричинює на 12...14 років нижчу, порівняно з розвиненими країнами, тривалість життя та, що найважливіше — відсутність законодавчо закріпленої стратегії збалансованого розвитку. Так, за офіційною статистикою [2], з кожної тисячі 20-річних юнаків до 65-річного віку не доживають 389 осіб (на 300 більше, ніж у Швеції чи Швейцарії, на 200 більше, ніж у Польщі), ця тенденція характерна і для Вінницького регіону. Тому актуальним на сьогодні залишається проблема пошуку соціальних основ розвитку людського капіталу здоров'я в системі збалансованого розвитку країни.

В Україні значний внесок у розробку положень теорії людського капіталу зробили такі дослідники, як О. Амоша, О. Грішнова, М. Долішній, Т. Заяць, А. Колот, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Макарова, Д. Мельничук, В. Новіков, О. Новікова, С. Пирожков, М. Семікіна, Л. Ткаченко, А. Чухно та інші. Ними охарактеризовано зміст економічної категорії «людський капітал», проаналізовано його структуру, стан, визначено роль, зокрема здоров'я як найважливішого показника якості люд-

ського розвитку [2], [4]—[6]. Про важливість зазначеної проблематики особливо наголошується у Доктрині [7], де людський капітал обґрунтовується, як головне багатство і ключовий потенціал розвитку України, а інвестиції в науку, культуру, освіту та охорону здоров'я сприятимуть процвітання країни.

Метою статті є дослідження проблеми людського капіталу здоров'я населення Вінниччини та проведення SWOT-аналізу регіону в аспекті формування доктрини його збалансованого розвитку.

Результати дослідження

Сьогодні концепція «збалансованого розвитку», або її ще називають «сталого розвитку», лежить в основі політики ЄС, яка комплексно враховує економічні, соціальні та екологічні аспекти функціонування розвитку. Під зазначеною концепцією розуміють такий розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь, а її ключовою ідеєю є розгляд усіх екологічних проблем як важливих соціально-економічних передумов процвітання країни [8].

Концепція збалансованого розвитку означає, що поруч з економічним зростанням важливого значення набуває ефективне споживання природних ресурсів, з метою їх раціонального використання та покращення здоров'я населення. Ця концепція ґрунтується на таких відомих принципах: поєднання збереження природи і розвитку суспільства, задоволення основних потреб людини, досягнення рівності та соціальної справедливості, забезпечення соціального самовизначення та культурного різноманіття, підтримання цілісності екосистем. При цьому мають бути враховані такі загальнолюдські моральні принципи, як: справедливість, відповідальність перед теперішніми і майбутніми поколіннями, солідарність, ліквідація бідності, гендерна рівність, визнання традиційних прав корінних народів тощо, що є підґрунтям формування людиноцентричної моделі на базі збалансованого розвитку.

Отже, враховуючи те, що Україна обрала шлях європейської інтеграції, виникає необхідність в застосуванні вищенаведеної моделі, як стратегічної умови національної державної політики. З цією метою була ухвалена «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [9], яка визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. В ній особливу увагу приділено безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів та ін. Важливого значення в межах проведення реформ, зокрема в сфері охорони здоров'я набуває підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я, а орієнтиром у проведенні зазначеної реформи є програма Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я – 2020».

Передумовою застосування на практиці моделі збалансованого розвитку України є дотримання основних вимог «Цілей сталого розвитку 2016—2030: Україна» [12], яка ґрунтується на індикаторах розвитку, що затверджені у 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку, де було поставлено 17 цілей і 169 конкретних завдань. В межах предмета дослідження статті акцентуємо увагу на цілі, яка спрямована на підвищення рівня людського капіталу здоров'я — забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту для всіх українців у будь-якому віці (ціль № 3), яка передбачає до 2030 року: знизити коефіцієнт материнської і дитячої смертності, покласти край розповсюдженню епідемій (СНІДу, туберкульозу, гепатитам та ін.), зменшити на 30 % смертність від неінфекційних причин, зокрема шляхом проведення профілактики, вдвічі скоротити смертність від зовнішніх причин, активізувати боротьбу із тютюнопалінням, наркоманією, алкоголізмом, підвищити рівень фінансування витрат на охорону здоров'я тощо.

З метою реалізації концепції збалансованого розвитку, на базі Вінницького національного технічного університету (ВНТУ) 19 лютого 2018 року проведено круглий стіл на тему «Від України 2030 до регіональних стратегій» в межах реалізації аналітичної платформи стратегічних комунікацій Доктрини збалансованого розвитку «Україна – 2030» (Доктрина). На ньому вчені Вінницького національного технічного університету, Вінницького національного аграрного університету, Вінницького інституту економіки ТНЕУ, Донецького національного університету ім. В. Стуса обговорювали зазначену Доктрину, представлену вченими Київського національного університету ім.

Тараса Шевченка, Національного університету «Кієво-Могилянська академія», Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», Національного університету біоресурсів і природокористування України та Українською Бізнес Ініціативою. За результатами обговорення Доктрини були здійсненні узагальнення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз для економіки України (табл. 1) та запропоновано механізми для реалізації на практиці моделі збалансованого, людиноцентричного розвитку економіки країни.

З метою усунення загроз соціально-економічного розвитку України, наведених в табл. 1, передбачені механізми, які обговорювались під час «Круглого столу» та ґрунтуються на: розвитку і реалізації людського капіталу, формуванні суспільного договору і розумному врядуванні, запровадженні мережевізації та кластеризації економіки, стимулюванні економічної активності та розвитку креативної економіки і її фінансовому забезпеченні на основі стійкої інвестиційної безпеки.

Таблиця 1

Загрози та можливості для розвитку економіки України

Показники	Загрози	Можливості (орієнтоване досягнення значень в 2030 році)
Війна на Сході України та окупація Криму	Втрати 25 % ВВП	Реінтеграція окупованих територій на основі забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку України та формування людиноцентричної моделі економіки
Висока питома вага тіньового сектору економіки	Втрати 50 % ВВП	Зменшення втрат ВВП до рівня розвинених країн — 10 %, наприклад, в Австрії і Швейцарії вони коливаються в межах 7...8 % від ВВП. Це можна зробити, зокрема за рахунок запровадження електронного врядування, верховенства права, ефективного і справедливого розподілу національного багатства
Високі масштаби корупції	Втрати, зумовлені обсягами тіньової економіки, сягають 14 % ВВП	Зменшення втрат до 4 % ВВП за рахунок заходів детінізації економіки України
Недосконала застаріла система пенсійного забезпечення	Величезне навантаження на Державний бюджет України — 13 % ВВП направляється на виплату пенсій	Зменшення навантаження на бюджет за рахунок реформування пенсійної системи, зокрема переходу з солідарної системи до пенсійного забезпечення II і III рівнів (формування індивідуальних пенсійних рахунків та недержавних пенсійних фондів)
Висока енергоемність ВВП	Сучасний рівень енергоемності ВВП становить 0,298 кг нафтового еквівалента на один долар США (перевищує значення у 3...5 разів показники розвинених країн)	Зменшення рівня енергоемності ВВП до 0,11 кг за рахунок проведення структурних реформ і досягнення параметрів високотехнологічності й конкурентоспроможності національної економіки

Джерело: узагальнено авторами за даними [7].

За прогнозними даними Доктрини економіка України до 2020 року має зростати на 3 % щорічно, а в період 2020—2030 років — на 10 % та після 2030 року — понад 10 %. На жаль, імовірність реалізації зазначеного прогнозу складає лише близько 3 %. Як зазначено на «Круглому столі», наведений прогноз, в першу чергу, дозволяє змінити пріоритети держави, суспільства, громадян на ті процеси, які відбуваються в соціально-економічній сфері та зрозуміти цілі, що стоять перед ними. Для реалізації прогнозних значень Доктрини встановлені відповідні індикатори, індекси, які потрібно досягнути, а в разі необхідності корегувати.

Особливо варто звернути увагу на те, що розробники Доктрини, на центральне місце в збалансованому соціально-економічному розвитку ставлять людину. Така людиноцентрична модель складається з трьох блоків: перший (наука, освіта, культура), другий (життя, здоров'я, добробут), третій (свобода, рівність, безпека). Отже, людина має більші можливості будувати відносини з іншими суб'єктами економічного життя на якісно нових засадах, що передбачає зміну стратегічних цілей розвитку країни не лише у сфері економіки, але й у соціальній, духовній та політичній сферах [10]. Саме тому в концепції збалансованого розвитку людського капіталу, зокрема здоров'ю, приділяється значна увага, яке є основою трудового довголіття, зростання добробуту та забезпечення щастя кожної людини і процвітання нації.

Важливим аргументом Доктрини, на думку авторів, є те, що кожен вкладений в Україну долар США має бути прямо або опосередковано інвестований у зростання його добробуту, здоров'я, безпеку, щастя кожного українця та його родини. Враховуючи те, що високорозвинені країни джерелом прогресивного розвитку вбачають саме людський капітал, то й для України він має бути

пріоритетним у зростанні ВВП країни, що неможливо зробити без забезпечення збалансованого розвитку. За даними науковців, які презентували Доктрину у ВНТУ головним рушієм і джерелом збалансованого розвитку є щаслива людина, її творчий (креативний) потенціал. Для його оцінки, зокрема використовується індекс здоров'я (WHO's annual compilation focuses on the health-related Sustainable Development Goals, the World Health Organization), який інтегрально оцінює стан здоров'я населення (показники очікуваної тривалості життя, материнської смертності), вплив факторів ризику (такі чинники, як війна, стан повітря, споживання алкоголю, надлишкова вага), стан та ефективність роботи системи охорони здоров'я (рівність і доступність медичних послуг, витрати в системі охорони здоров'я). Нині за даними [7], «Індекс здоров'я» в Україні дорівнює 118 рейтингової позиції серед 188 країн світу, а у разі реалізації концепції збалансованого розвитку «Україна – 2030» передбачається досягнення цього значення на рівні ТОП–60.

З метою оцінки реформ в системі охорони здоров'я («Стратегія реформування охорони здоров'я на 2015–2020 роки») та передумов розвитку людського капіталу здоров'я запроваджено розрахунок «Індексу здоров'я. Україна (ІЗУ)», складові якого та значення для України та Вінницького регіону подані в табл. 2.

Таблиця 2

Структура та значення «Індексу здоров'я. Україна», %

Структура ІЗУ	Значення ІЗУ, %		Відхилення 2017–2016 рр. (+, -), в. п.	ІЗУ в 2017 році у Вінницькій області, %
	2016 рік	2017 рік		
Задоволення дільничним терапевтом (сімейним лікарем)	70	73	+3	77
Задоволені медичною допомогою у стаціонарі	58	57	-1	57
Звертались по медичну допомогу в останньому випадку хвороби	62	77	+15	78
Проходили профілактичні медичні огляди за останні 12 місяців	59	60	+1	59
Не відмовлялись від звернення до лікаря через відсутність коштів за останні 12 місяців	58	70	+12	75
Не відмовлялись від вакцинації для своїх дітей	75	79	+4	77
Знають симптоми інсульту	50	59	+9	61
Оцінюють свій стан здоров'я як «добрий» або «дуже добрий»	39	47	+8	53
Не мають надлишкової ваги або ожиріння	41	45	+4	44

Джерело: узагальнено авторами за даними [13].

Оцінюючи значення ІЗУ можна зробити висновки, що протягом 2016–2017 років вони покращились по всіх позиціях, окрім «задоволеності медичною допомогою у стаціонарі». Але поруч з такою позитивною динамікою варто наголосити, що кожен другий не задоволений медичною допомогою в стаціонарі та має надлишкову вагу тіла. Крім того, негативною тенденцією є те, що 40% населення не проходять профілактичних медичних оглядів. Порівнюючи ІЗУ Вінницької області з Україною в цілому відмітимо, що індекси Вінниччини мають кращі результати, ніж в середньому по Україні. Тому значення ІЗУ потрібно щороку підвищувати за рахунок якісних змін в реформуванні медицини, зокрема це стосується мотивації населення до самозбереження здоров'я, як передумови покращення рівня людського капіталу здоров'я.

З метою забезпечення та створення необхідних умов розвитку Вінницького регіону у контексті бачення України–2030 та механізмів, запропонованих Доктриною збалансованого розвитку «Україна – 2030» проведемо SWOT-аналіз регіону, зокрема в такому аспекті як «Передумови розвитку людського капіталу здоров'я громадян Вінниччини» (табл. 3, 4).

Таблиця 3

Аналіз сильних і слабких сторін розвитку людського капіталу здоров'я громадян Вінниччини

Аналіз сильних і слабких сторін		
Сфера	Сильні	Слабкі
Географічне положення	Вінницька область знаходиться в серці України, на перетині транспортних шляхів. Близьке розташування до столиці (260 км) та основних транспортних коридорів є конкурентними перевагами регіону, що сприяє налагодженню тісних зв'язків з медичними закладами ОЗ	Територія межує з Республікою Молдова, в тому числі частина кордону припадає на невизнане Придністров'я. Існує вірогідність вторгнення з боку Придністров'я, а військовий конфлікт несе серйозні загрози середній тривалості життя

Аналіз сильних і слабких сторін		
Сфера	Сильні	Слабкі
Природно-ресурсний потенціал	Вінниччина характеризується як аграрна область з розвиненим с/г виробництвом (основний вид ресурсу економічного розвитку). Багата корисними копалинами. На території області відкриті джерела мінеральних вод, що мають величезне значення в системі охорони здоров'я	Неконтрольоване використання підвищених доз мінеральних добрив в с/г, вирубка лісів, знищення флори і фауни може негативно впливати на навколишнє середовище та здоров'я людини
Клімат	М'який клімат області, середня температура протягом року коливається в межах 25 °С. Перехід від однієї пори року до іншої відбувається поступово. Взагалі клімат Вінниччини сприятливий не тільки для розвитку економіки, зокрема сільського господарства, але і для здоров'я	За останні 20 років середньорічна температура зросла на 0,8 °С, а середня температура січня та лютого — на 1...2 °С, що призвело до змін у ритмі сезонних явищ — весняних паводків, початку цвітіння та випадання снігу. Через зміну клімату погодні умови у нашому регіоні стають жорсткішими. Тому це може негативно вплинути на стан безпеки і здоров'я людини
Навколишнє природне середовище	Навколишнє середовище представлено атмосферою, літосферою, гідросферою. Позитивною тенденцією за останні десятиліття для регіону є зменшення викидів забруднювальних речовин, що позитивно впливає на здоров'я і є основою для розвитку економіки, зокрема через реалізацію концепції «Зеленого туризму». Середньомісячні концентрації забруднювальних речовин, що контролювались в 2013—2016 рр. не перевищували нормативів. На сьогодні можливість ризику для здоров'я людини від забруднення повітря не викликає сумніву. Якість води у річці Південний Буг у Вінницькій області відповідає нормам СанПіН № 4630. Найбільші річки області — Дністер, Південний Буг, Мурафа та деякі інші	На сьогодні основними антропогенними забруднювачами повітря в Вінницькій області є теплоенергетика, автотранспорт, виробництво будівельних матеріалів. У 2016 році поверхневі води Вінницької області були забруднені органічними речовинами, сполуками азоту. Неefективна робота очисних споруд призводить до подачі споживачам води не відповідної якості та скид у водні об'єкти забруднених зворотних вод. Основним джерелом забруднених стічних вод є комунальне господарство, на яке припадає 92 % від загального обсягу таких скидів. Відбуваються тенденції зменшення лісових масивів області та біорозмаїття, що пов'язано з приватизацією землі, внаслідок чого відбуваються зміни складу, структури ґрунтів, забур'янення земельних угідь, які не освоюються, розорення пасовищ, сіножатей
Природно-ресурсний потенціал	На території Вінницької області станом на 01.01.2016 р. налічується 416 об'єктів природно-заповідного фонду, з них 1 національний природний парк та 372 об'єктів місцевого значення, з них 4 регіональних ландшафтних парки, загальною площею 60 тис. га. Це створює базу для відновлення здоров'я громадян	Незаконний вилов риби, браконьєрство, вирубка лісів, поширення інвазійних видів тваринного світу. Нищення природно-ресурсного потенціалу та його неефективне використання погіршує проблему здоров'я громадян
Населення, демографія	Наявність потужного життєвого потенціалу населення. Так, чисельність наявного населення в 2016 році — 1,59 млн. осіб або 3,73 % від всього населення України, з них 50 % проживає в містах області, 49 % — чоловіки. Всього пенсіонерів — 486,4 тис. осіб, або 32,4 % від всього населення. Кількість осіб, що народились — 15,3 тис. осіб, а померлих — 24,6 тис. осіб. Кількість зареєстрованих шлюбів — 8,6 (розлучень — 5,3). Кількість прибулих — 5,6 тис. (вибулих — 8,11 тис. осіб)	Через високий рівень захворюваності і смертності громадян регіону відбувається: природне скорочення — (мінус) 9,3 тис. осіб., міграційне скорочення — 2,5 тис. осіб, а співвідношення кількості померлих над народженими — 1,6
Трудові ресурси. Ринок праці	Трудові ресурси області (2016 рік) характеризуються такими параметрами: питома вага населення у віці 15...60 років — 67,1 %, від 0—14 — 15,6 %. Чисельність ЕАН — 730,1 тис. (62,8 % до населення у віці 15...70 років). Чисельність зайнятих — 659 тис. осіб (56,6 % до ЕАН). Чисельність найманих працівників — 342,8 тис. осіб. Чисельність безробітних — 71 тис. осіб (зменшення порівняно з 2000 роком на 11 %). Середня тривалість безробіття — 3 місяці (одне з найнижчих по Україні). Середньооблікова кількість штатних працівників — 273 тис. осіб. Середньомісячна номінальна з/п — 4,2 тис. грн	Через високий рівень захворюваності, смертності та міграції відбувається скорочення ЕАН в 2016 порівняно з 2000 роком на 20,6 %, зайнятих — на 21,5 %, найманих працівників — на 42 %, СЧШП — на 48,5 %. Зростає навантаження на одне вільне робоче місце — 52 особи. Сучасні тенденції на ринку праці ведуть до погіршення здоров'я, зокрема ССЗ, стресів, депресій

Аналіз сильних і слабких сторін		
Сфера	Сильні	Слабкі
Доходи та умови життя	Існує залежність, що чим вищий є рівень доходу тим кращий є рівень здоров'я. Останнім часом намітилися «штучні» тенденції зростання рівня доходів. Так, наявний дохід в розрахунку на одну людину — 33,8 тис. грн. в 2016 році (зростання порівняно з 2014 роком на 44,5%). Зростання мінімальної з/п порівняно з 2015 роком з 1600 до 3723 в 2017 р.	Нерівномірність розподілу доходів. Робота підприємців в тіньовому секторі економіки. Середньо місячне значення доходу 2,81 тис. грн. (33,8/12) менше норми бідності, що веде до зростання бідності, а це в свою чергу — до погіршення здоров'я
Доступність житла	Існує залежність, що чим вищий рівень забезпечення громадян житловою площею, тим кращий рівень здоров'я. Вінницька область має потужний будівельний комплекс. В 2016—2017 роках зросли обсяги будівельно-монтажних робіт	Обсяги БМР та зростання економіки не дають можливість кардинально покращити показники доступності житла. Крім того, регіон займає перше місце за аварійністю житлового фонду — 13,3% від всього фонду, що негативно впливає не тільки на безпеку, але і на здоров'я людей
Освіта	Освітній фактор є вагомим детермінантом покращення та збереження здоров'я. Позитивними тенденціями на освітньому ринку регіону є збільшення кількості дошкільних навчальних закладів в 2016 порівняно з 2000 на 13,4% (788 од.) охоплення дітей дошкільними навчальними закладами в 2016 р. — 65%, що вище на 10% порівняно з середнім значенням по Україні, зростання кількості ВНЗ 3—4 р. на 20% та студентів в них на 32,8%. Це має позитивно вплинути, зокрема в напрямку формування культури, раціональної поведінки громадян щодо самозбереження здоров'я	В зв'язку з депопуляцією відбулось зменшення кількості загальноосвітніх закладів в 2016 порівняно з 2000 роком на 18,5%, а кількість учнів — на 36,7%, зменшення обсягів підготовки кваліфікованих фахівців в ПТУ — на 32%, зменшення кількості ВНЗ 1—2 р. а. — на 34,6% та студентів в них — на 50,9%. Ліквідуються школи, які не можуть утримуватись на місцевому рівні, а це, у тому числі негативно впливає на здоров'я, як фізичне, духовне та соціальне
Охорона здоров'я	В системі охорони здоров'я проходить процес реформування, що є сильною стороною щодо збільшення рівня людського капіталу здоров'я	Слабкі сторони процесу реформування оцінюються значенням індексу здоров'я в 2017 р. незадоволені сімейним лікарем — 23%; незадоволені медичною допомогою в стаціонарі — 43%, не звертались по медичну допомогу в загостреній формі хвороби — 22%, не проходили профілактичні медичні огляди — 41%, відмовлялися від звернення до лікаря через відсутність коштів — 25%, мають надлишкову вагу — 46%
Культура	Регіон займає перші місця за наявністю музеїв (961), бібліотек — 961, а обсяг бібліотечного фонду зріс в 1,9 рази, Зазначена база сприятливо впливає на формування культури здорового способу життя	Стрімке падіння відвідування в 2016—2000 рр.: музеїв — на 45%, театрів — на 12,5%, концертів — на 14,3%. Зменшення кількості санаторіїв — 21,13. Зазначені тенденції негативно впливають на фізичне, духовне і соціальне благополуччя
Криміногенна ситуація	Реформа поліції. Зниження кількості засуджених на 55,8%.	Зростання кількості виявлених вперше злочинів на 17,9%, жорстких злочинів
Макроекономічні показники	Основою зростання інвестицій в людський капітал здоров'я, людський і соціальний розвиток регіону є економічне підґрунтя. Так, в області відбулось зростання частки ВРП з 2008 по 2015 р. на 42,85% (3%). ВРП на одного вінничанина в 2015 році — 37,3 тис. грн. Найнижчий індекс споживчих цін серед усіх регіонів у 2016 році — 110,6% (порівняно з 2015 р.). Індекс промислової продукції в 2016 році — 105,3%. Має найвищий індекс с/г продукції в Україні в 2016 р. — 120,2%. Найвищий індекс будівельної продукції в 2016 році — 143,2%. Перевищення експорту над імпортом в 2016 році в 3,3 рази	Недостатні обсяги економічного розвитку. Зростання обсягу інфляції. Розораність ґрунтів. Вичерпність природних ресурсів. Низька додана вартість продукції. Висока енергомісткість. Низьке значення індексу капітальних інвестицій (2016 р. — 102,5%). Індекс капітальних інвестицій у житлове будівництво в 2016 р. — 80,5%

Джерело: складено авторами на основі даних ([3], [14]).

Аналіз можливостей і загроз розвитку людського капіталу здоров'я громадян Вінниччини

Група факторів	Можливості	Загрози
Політичні фактори		
Рівень довіри	Рівень довіри є базовим показником соціального капіталу та визначає передумови, зокрема звертання населення до медичних закладів. Чим вищий рівень довіри суспільства до державних інститутів, тим здоров'я є вищим	Низький рівень довіри населення України (за результатами 2017 р. Президенту довіряють — 13,7%, прем'єр-міністру — 9,5%, ВРУ — 5,3%, медицині — 45%) призводить до нехтування здоров'ям і до зростання рівня самолікування населення, захворюваності і смертності
Управління державою	Тип управління — демократичність. Легітимність (наявність високої довіри населення до інститутів влади та його підтримка), дієвість (ефективність у проведенні реформ в Україні), міжнародна підтримка (ООН, МВФ, ЄБРР, ЄС та інші розвинені країни). Ці фактори є основою формування високого рівня людського капіталу здоров'я	Падіння рівня довіри, підтримки населення та гальмування реформ, зниження обсягів інвестування і кредитування економіки України, перехід до гібридного типу управління державою — поєднання демократичного вибору з високим рівнем корупції, хабарництва та відсутністю верховенства права
Свобода слова	Доступ до публічної інформації, законодавства та нормативно-правових актів. Відсутність контролю та тиску держави за ЗМІ. Формування громадських ЗМІ. Розкриття реального стану економічного, медико-демографічного розвитку	Падіння міжнародного рейтингу свободи преси (в 2017 році в Україні цей рейтинг становив 102 з 180 країн світу), тиск на ЗМІ, напад та вбивство журналістів, корупція, кумівство та ін. веде до можливих санкцій з боку демократичних держав світу та союзів
Рівень корупції	Зменшення використання службового становища, зокрема в бюджетних організаціях, судах, системі охорони здоров'я, поліції, підзвітність державних закупівель тощо	У світовому рейтингу Індексу сприйняття корупції в 2016 році Україна посіла 131 місце серед 176 країн світу. Поширення корупції в державі завдає значної шкоди всій системі управління: падіння авторитету державних і владних структур; затримка модернізації та розвитку економіки, порушення принципу конкуренції; зростання цін унаслідок включення хабара як обов'язкової складової до цінової формули на товари та послуги; погіршення інвестиційної привабливості держави; дискредитація закону як універсального регулятора суспільних відносин і перетворення його в засіб задоволення приватних і корпоративних інтересів тощо
Дерегуляція	Проводиться реформа дерегуляції, що дозволяє: спростити процедуру відкриття і ведення бізнесу, зокрема в сфері охорони здоров'я, скоротити дозвільні та погоджувальні процедури, мінімізувати вплив бюрократії на діяльність суб'єктів господарювання, дотримувати прав свобод інвесторів. Ефективне провадження реформ дасть змогу Україні піднятися в рейтингу ведення бізнесу та привабити інвесторів	Дерегуляція може дати зворотній ефект — послаблення контролю за бізнесом, що може негативно вплинути на життя і здоров'я громадян. Це стосується запровадження спеціального режиму проведення перевірок бізнесу щодо безпечності харчових продуктів, крім того, за дотримання умов праці на підприємствах, правил пожежної, радіаційної безпеки
Реформування всіх сторін життєдіяльності	Стабільне зростання, скорочення інфляції, боротьба з корупцією, залучення інвестицій, зростання ВВП, покращення якості і рівня життя	Нерозуміння реформ населенням або їх несприйняття, зниження рівня довіри до влади, повернення до старих моделей функціонування економіки, зокрема в сфері охорони здоров'я
Економічні фактори		
Рівень розвитку бізнесу	Спрощення процедури реєстрації, високий освітній рівень персоналу, використання інформаційних технологій, сучасних способів виробництва, міжнародне співробітництво (розвиток стартапів)	В 2016 році індекс свобод і можливостей малого бізнесу зменшився в Україні, у тому числі через наявність таких загроз: нестійкість законодавства, піднімання мінімальної з/п без урахування ІПП, низька ефективність судової влади, рейдерство, низький рівень підтримки владою
Темпи росту економіки	За 2016—2017 рр. відбулося зростання темпів економіки, цьому сприяла співпраця з міжнародними організаціями (МВФ, ЄБРР, Європейський Союз), зменшення державного боргу (розміщення єврооблігацій), диверсифікація експорту, дерегуляція бізнесу. Це сприяло покращенню інвестиційного клімату і підняття України на 76 сходинку у рейтингу Doing Business—2018	Економічна блокада ОРДЛЮ, негативний торговельний баланс, нерозвиненість банківського сектору, посилення інфляційних процесів, незбалансованість бюджету, значний обсяг повернення зовнішнього боргу, проблема енергетичної безпеки, що є підґрунтям зменшення темпів росту економіки та, відповідно, обсягів фінансування медицини

Група факторів	Можливості	Загрози
Політичні фактори		
Ринок праці	Відкритий ринок праці, динамічність та гнучкість (розвиток інноваційних видів зайнятості — аутстафінг, аутсорсинг, лізинг персоналу, фріланс), демократизація відносин, низький рівень заробітних плат (як умова конкурентоздатності економіки), розвиток можливостей неформального підтвердження своєї кваліфікації та ін.	Наявність професійно-кваліфікаційного дисбалансу робочої сили, висока частка тіньового сектору, нестабільність зайнятості, прекарізація працівників, безробіття, зростання кількості переселенців з ОРДЛО. Це формує передумови передчасної смертності та високого рівня захворюваності
Тенденції розвитку економіки	Саме основа економічного розвитку є базою фінансування витрат на ОЗ. Тому сильними сторонами економічного розвитку та збільшення обсягів фінансування медицини є: прискорення зростання світової економіки, поживлення інфраструктурних проєктів у розвинених країнах, ефект Угоди про асоціацію України та ЄС, зростання надходжень іноземних інвестицій, збільшення бюджетних видатків на реалізацію програм енергозбереження, поширення стимулюючого ефекту зростання в агросекторі та будівництві, зростання споживчого попиту (підвищення мінімальної заробітної плати), поліпшення споживчих настроїв, посилення інвестиційної складової державного і місцевих бюджетів	Відновлення глобальної рецесії та втрата експортних надходжень через погіршення кон'юнктури традиційних ринків, активізація бойових дій на сході України, розгортання «гібридної війни» у нових сферах, загострення внутрішньополітичної кризи, надмірний обмежувальний вплив антиінфляційної політики НБУ, недонадходження до бюджету й потреба додаткових запозичень, посилення інфляції, подорожчання імпортованих енергоресурсів, невиконання діючих домовленостей з МФО, що може призвести до «заморожування» кредитних ресурсів та програм в сфері охорони здоров'я

Джерело: складено авторами на основі даних ([3], [15], [16]).

На підставі проведеного SWOT-аналізу регіону в напрямку забезпечення передумов розвитку людського капіталу здоров'я населення Вінниччини та в межах створення необхідних умов реалізації Доктрини збалансованого розвитку авторами пропонуються ці рекомендації згрупувати таким чином. На макрорівні: посилити оборонну здатність кордонів України, налагодити тісні взаємозв'язки з державами-сусідами, країнами-членами ЄС та іншими високорозвиненими країнами в питаннях залучення інвестицій, зокрема в людський капітал здоров'я; реалізувати на практиці ефективну політику, зокрема демографічну, соціально-економічну, медичну тощо; забезпечити гідні умови праці та якість життя трудових ресурсів регіону; відновити довіру громадян до органів влади привести систему управління державою до еталонів розвинених країн світу; активізувати реформи у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства. На мікрорівні: мотивувати підприємства, установи, організації та громадян регіону до збереження людського капіталу здоров'я. Зокрема, це стосується залучення більшої чисельності громадян до медичного страхування, проведення медичних оглядів, дотримання принципів здорового способу життя, а це вимагає реалізації на практиці організаційно-економічного механізму самозбереження здоров'я населення України, у тому числі зайнятого.

Висновки

1. Інтеграція економіки України до ЄС передбачає виконання низки умов і завдань, у тому числі це стосується забезпечення реалізації в країні концепції збалансованого розвитку і побудови людиноцентричної моделі економіки. При цьому важливими проблемами, що стоять на шляху розвитку національної економіки є неефективні реформи, зокрема у сфері системи охорони здоров'я, що катастрофічно знецінює людський капітал українців. Тому з метою досягнення збалансованого розвитку, як це визначено під час проведення «Круглого столу», потрібно запровадити ефективні механізми, особливо на регіональних рівнях з метою активізації соціально-економічних процесів. Такими механізмами можуть бути: реалізація людського капіталу, формування суспільного договору, запровадження принципів міжнародного партнерства (в напрямку застосування «програм корпоративного сталого розвитку»), розумного і електронного врядування, кластеризації економіки з урахуванням принципів креативності тощо.

2. Дослідження сильних і слабких сторін економіки України, розглянутих в межах проведення «Круглого столу» на базі ВНТУ, засвідчили, що існує чимало загроз, а також означені перспективні шляхи їх нівелювання. Зокрема, в першу чергу, варто відмітити вагомий резерв зростання економіки, а саме, на думку авторів, — це забезпечення передумов зростання людського капіталу

здоров'я. Адже знецінювання людського капіталу здоров'я України відбувається катастрофічними темпами, без нього не буде розвиватись виробництво, соціальна сфера та в цілому життя. Тому першочерговими напрямками з метою його зміцнення є: вирішення конфлікту на Сході, приведення рівня тіньової економіки до мінімуму, усунення тіньової зайнятості, подолання проблеми корупції і хабарництва, оптимізування системи загальнообов'язкового страхування та запровадження медичного соціального страхування.

3. Проведений аналіз індексу здоров'я в Україні та у Вінницькій області, виявив проблеми, які перешкоджають розвитку людського капіталу здоров'я, а саме: низький рівень довіри населення до медицини (кожен другий вінничанин), низький рівень звернень особами, які опиняються в загрозовому для життя і здоров'я стані (кожен п'ятий), 40 % мешканців Вінницької області не пройшли медичні огляди та не знають симптомів сучасних «вбивць» економічно активної частини населення — інсультів та інфарктів, 60 % громадян мають надлишкову вагу (причина не в кращій якості життя, а в відсутності політики держави, спрямованої на здоровий його спосіб) та ін.

4. Проведений SWOT-аналіз Вінницького регіону дозволив комплексно з'ясувати слабкі та сильні його сторони, а також можливості і загрози в напрямку розвитку людського капіталу здоров'я. На основі виявлених проблем в статті запропоновано рекомендації, реалізація яких уможливить суттєво зменшити загрозу знецінення людського капіталу на регіональному та національному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] Е. М. Лібанова, Ред., *Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір*. Київ, Україна: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008, 316 с.
- [2] *Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017*. Київ, Україна: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/2017_SDGs_NationalReport.pdf. Дата звернення: Січень. 13, 2018.
- [3] *Статистичний щорічник України за 2016 рік*. Київ, Україна: Державна служба статистики України. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm. Дата звернення: Лютий. 05, 2018.
- [4] Е. М. Лібанова, Ред., *Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку*. Київ, Україна: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2016, 328 с.
- [5] В. М. Геєць, Ред., *Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь*. Київ, Україна: Національна академія наук України, 2015, 336 с.
- [6] Е. М. Лібанова, Ред., *Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект*. Київ, Україна: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2015, 356 с.
- [7] *Україна – 2030: Доктрина збалансованого розвитку*. Видання друге. Львів, Україна: Кальварія, 2017, 164 с.
- [8] *Цілі сталого розвитку та їх адаптація до України. Сталий розвиток для України*. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sd4ua.org/shho-take-stali-j-rozvitok/>. Дата звернення: Лютий. 05, 2018.
- [9] Концепція сталого розвитку суспільства та її модифікації. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://stud.com.ua/41817/sotsiologiya/kontseptsiya_stalogo_rozvitku_suspilstva_modifikatsiyi. Дата звернення: Лютий. 07, 2018.
- [10] *Людиноцентрична парадигма сучасної економіки як умова сталого розвитку суспільства. Ефективна економіка. 2013*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2289>. Дата звернення: Лютий. 08, 2018.
- [11] *Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». 2015*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. Дата звернення: Лютий. 10, 2018.
- [12] *Національна доповідь «Цілі сталого розвитку 2016-2030: Україна». 2016*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>. Дата звернення: Лютий. 10, 2018.
- [13] *Індекс здоров'я. Україна. 2017*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://health-index.com.ua/>. Дата звернення: Лютий. 20, 2018.
- [14] *Доповідь про стан навколишнього середовища у Вінницькій області за 2016 рік. 2017*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%94%D0%BE%D0%BF_2016.pdf. Дата звернення: Лютий. 20, 2018.
- [15] М. І. Небава, «Глобальні орієнтири сталого триєдиного економічного, соціального і екологічного розвитку», на *IX Всеукр. наук. конф. Екологічний менеджмент у загальній системі управління*, Суми, 2009, с. 23-26.
- [16] М. І. Небава, «Формування системи вимірів цілісної моделі сталого економічного, соціального і екологічного розвитку», на *II Всеукр. наук. конф. Екологія-2009*, Вінниця, 2009, с. 573-576.

Рекомендована ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018

Небава Микола Іванович — канд. екон. наук, професор кафедри економіки підприємства та виробничого менеджменту, декан факультету менеджменту та інформаційної безпеки, e-mail: nebava@vntu.edu.ua ;

Заюков Іван Вікторович — канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки, e-mail: Zivan@i.ua .

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

M. I. Nebava¹
I. V. Zaiukov¹

A Human Capital of Health of Population of Vinnytsia Region in the Aspect of Balanced Development of Ukraine

¹Vinnytsia National Technical University

Health of population as one of major constituents of human capital comes forward as a base of socio-economic development through its intercommunication with socio-economic descriptions of vital functions of citizens. It is the most important property, without maintenance and recreation of which the population cannot realize the potential possibilities in economic and other spheres of human activity and high quality of life.

The aim of the article is research of the problem of human capital of health of population of Vinnytsia region and realization of SWOT-analysis of region in the aspect of forming of doctrine of its balanced development.

The problem of maintenance of human capital of health of citizens of Ukraine purchased actuality. The necessity of increase of level of human capital of health is substantiated for the aspect of steady development. Threats are systematized for socio-economic development of Ukraine on results realization round table «From Ukraine 2030 to regional strategies» on the base of the Vinnytsia National Technical University the analyses mechanisms of the balanced development, that can be used for the construction of effective corresponding strategy of the balanced development of Vinnytsia region.

There has been carried out the analysis of estimation of value of index of health for Ukraine, in particular the Vinnytsia area. It has been found out, that in the system of forming of human capital of health of population of Vinnytsia region must be fixed such an important constituent as motivation of citizens to self-preservation of health. The analysis of strong, weak parties and possibilities and threats of the region is carried out in the aspect of pre-conditions of development of human capital of health of population of region within the limits of realization of Doctrine of the balanced development. Recommendations and suggestions of forming of pre-conditions of development of capital of health of region have been offered.

Keywords: regional strategy of balanced development, index of health, human capital of health, SWOT- analysis of region, self-preservation of health.

Nebava Mykola I. — Cand. Sc. (Econ), Professor of the Chair of Enterprise Economics and Production Management, Dean of the Department of Management and Informative Safety, e-mail: nebava@vntu.edu.ua ;

Zaiukov Ivan V. — Cand. Sc. (Econ), Assistant Professor, Assistant Professor of the Chair of Life Safety and Safety Education, e-mail: Zivan@i.ua

Н. И. Небава¹
И. В. Заюков¹

Человеческий капитал здоровья населения Винницкого региона в аспекте сбалансированного развития Украины

¹Винницкий национальный технический университет

Здоровье населения как одна из основных составляющих человеческого капитала, выступает базой социально-экономического развития из-за его взаимосвязи с социально-экономическими характеристиками жизнедеятельности граждан. Это важнейшее свойство, без сохранения и воспроизводства которого население не может реализовать свои потенциальные возможности в экономической и других сферах человеческой активности и высокое качество жизни.

Целью статьи является исследование проблемы человеческого капитала здоровья населения Винницкой области и осуществления SWOT-анализа региона в аспекте формирования доктрины ее устойчивого развития.

Актуализирована проблема сохранения человеческого капитала здоровья граждан Украины. Обоснована необходимость повышения уровня человеческого капитала здоровья в аспекте устойчивого развития. Систематизированы угрозы для социально-экономического развития Украины по итогам проведения круглого стола «От Украины 2030 к региональным стратегиям», который состоялся на базе Винницкого национального технического университета. Проанализированы механизмы сбалансированного развития, которые могут быть использованы при построении эффективной соответствующей стратегии сбалансированного развития Винницкого региона. Осуществлен анализ оценки значения индекса здоровья для Украины, в частности Винницкой области. Установлено, что в системе формирования человеческого капитала здоровья населения региона должна лежать такая важная составляющая, как мотивация граждан к самосохранению здоровья. Осуществлен анализ сильных, слабых сторон, а также возможностей и угроз региона в аспекте предпосылок развития человеческого капитала здоровья населения Винницкого региона в пределах реализации Доктрины сбалансированного развития. Предложены рекомендации и предложения по формированию предпосылок развития капитала здоровья региона.

Ключевые слова: региональная стратегия сбалансированного развития, индекс здоровья, человеческий капитал здоровья, SWOT- анализ региона, самосохранения здоровья.

Небава Николай Иванович — канд. экон. наук, профессор кафедры экономики предприятия и производственного менеджмента, декан факультета менеджмента и информационной безопасности, e-mail: nebava@vntu.edu.ua;

Заюков Иван Викторович — канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры безопасности жизнедеятельности и педагогики безопасности, e-mail: Zivan@i.ua